

100 éves a fasizmus

A 2013-ban, kilencvennégy éves korában elhunyt Giulio Andreotti olasz kereszténydemokrata politikus mondta egyszer idős korában születésének idejéről: „Abban az évben született az Olasz Néppárt, a fasizmus és én is. Hármunk közül csak én maradtam.” A néhai Andreotti – aki közismert volt frappáns mondásairól, szellemes megjegyzéseiről – mindkettőről eleven emlékeket őrzött. Egyrészt, a katolikus egyház keresztényszociális tanításait magáénak valló párt romjain jött létre 1942-ben az a politikai közösség (kereszténydemokrácia), amelyhez Giulio Andreotti haláláig büszkén sorolta magát. Másrészt, a két évtizedes fasizmus óhatatlanul rajta hagyta a nyomát a 20. századi Olaszország társadalmának történetén. Andreotti a két háború között szocializálódott, végezte középiskolai, majd egyetemi tanulmányait, és jól ismerte Mussolini Olaszországát. A második világháborút követően azután részese lett a demokratikus Olaszország megteremtésére irányuló politikai erőfeszítéseknek, ebbéli minőségében pedig közelről kísérte a két évtizeddel való szembenézést.

A fasizmus igen bonyolult, ellentmondásos politikai eszme, amelynek társadalmi lenyomatát történészek, politológusok, szociológusok vizsgálják, elemzik. Egy évszázados távlatból is nyilvánvaló, hogy a téma összetettsége, érzékenysége napjainkban is szükségessé teszi a tudományos diskurzust, a vélemények ütköztetését. Magyarországon különösen nehéz a fasizmus kutatása, az erről való eszmecsere, hiszen a második világháborút követő évtizedek lehetetlenné tették az objektív, kiegyensúlyozott érdemi kutatásokat. A nehézségek mellett azonban határozott meggyőződésünk, hogy a hazai fasizmuskutatás elmúlt három évtizedes megkerülhetetlen eredményeire alapozva elengedhetetlen e téma további szisztematikus vizsgálata.

2017 őszén még csak reménykedtünk abban, hogy a fasizmus megalapításának századik évfordulója alkalmából egy budapesti kétnapos nemzetközi konferencián vendégül láthatjuk a téma hazai és itáliai kutatóit. De van úgy, hogy az álmok tényleg valóra válnak. Ötletünket az Eötvös Loránd Tudományegyetem Bölcsészettudományi Kara, a budapesti Olasz Kultúrintézet, a Magyarországi Zsidó Hitközségek Szövetsége, illetve a Pázmány Péter Katolikus Egyetem Bölcsészettudományi Kara azonnal nagylelkű támogatásáról biztosította, így 2019. március 21–22-én az ELTE BTK budapesti campusán, valamint a kultúrintézetben magyar–olasz két nyelvű nemzetközi konferenciát tartottunk *100 éve született a fasizmus* címmel.

Szervezőkként külön örömmel töltött el minket, hogy kollégáink Budapesttől Pécsen át Szegedig, Szegedtől Debrecenig és Debrecentől Szombathelyig gon-

dolkodás nélkül mondtak igent felkérésünkre. Nem történt ez másképpen az olasz történészek esetében sem. Trieszttől Messináig, Salernótól Rómáig a korszak jeles szakértői örömmel vállalták el a felkérést.

A márciusi két nap alatt az olaszországi köztörténet korabeli történéseinek jellegére és nem eseménytörténetére koncentrálni igyekeztünk a lehető legteljesebb képet adni az olaszországi, valamint a magyar és európai „fasizmusról”, miközben vizsgálódásainkban felkészült doktorandusz kollégáink is közreműködtek. Köszönet érte.

Megtisztelő számunkra, hogy a Bölcsészettudományi Kutatóközpont Történettudományi Intézetének *Világtörténet* című folyóirata helyet biztosított a tavaszi tudományos konferencián elhangzott előadások írott és szerkesztett változatainak. A közreadandó tematikus kötetben válogatott tanulmányok szerepelnek. Olyan írások, amelyek a fasizmus olaszországi megjelenését vizsgálják (a szicíliai vagy a trieszti, úgynevezett „határ menti” fasizmus, a fasizmus geopolitikai tervei a Mediterráneumban, Mussolini és vezéreinek kapcsolata), a korszak olasz–magyar viszonyait elemzik (olasz külpolitika és Magyarország a fasizmus első időszakában, Rákosi Mátyás és az olasz baloldali pártok a fasizmus kormányra kerülése idején, olasz és magyar nacionalizmus, valamint Mussolini és Gömbös személyiségének összevetése), illetőleg betekintést adnak az európai szélsőjobboldali diktatúrák egyéb megjelenéseibe (a fasizmus és Spanyolország, valamint Portugália kapcsolatába, illetve az ausztriai Heimwehr történetébe). Miként 2019. tavaszi rendezvényünkön, úgy jelen kötetünk közreadásakor is kifejezzük véleményünket, miszerint egyre nagyobb szükség van tudományos párbeszédre, együttműködésre, a történészkapcsolatok – benne a magyar–olasz viszony – erősítésére.

Az előző végén szomorú kötelességünknek teszünk eleget: néhány nappal a márciusi konferenciát követően kaptuk a hírt, hogy hosszan tartó súlyos betegség után, 2019. április 4-én elhunyt dr. Simon István (1960–2019), a Magyar Nemzeti Levéltár Országos Levéltárának főlevéltárosa. Tisztelettel adózunk Kollégánk munkássága előtt, és ajánljuk e tanulmánykötetet Simon István barátunk emlékének.

Andreides Gábor – Juhász Balázs

ON THE CENTENARY OF FASCISM

Fascism is a fairly complicated and contested political idea, one whose social imprint has been explored and analysed by historians, political scientists and sociologists as well. That the complexity and sensitivity of the issue still necessitates scientific discourse and the clashing of opinions is no less evident a century later. Thus, the present issue presents papers that examine the emergence of fascism in Italy, Italo–Hungarian relations in that period, and offer insight into other aspects of contemporary European extreme right totalitarian regimes.